

Nałęcz, Daria

"Materiały do bibliografii publikacji
Polskiej Partii Robotniczej
1942-1948", Ludomir Smosarski,
Warszawa 1976 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 17/2, 127-130

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

podaje przykłady ze Szwecji, Portugalii, gdzie działały instytucje ukrywające swoje związki z Trzecią Rzeszą, a zajmujące się infiltracją społeczeństw tych krajów, jak i przemycające pod firmą neutralnego państwa sformułowania odpowiadające Niemcom hitlerowskim. Były takie instytucje przed objęciem władzy przez partię hitlerowską, ale ona uczyniła z nich szeroko rozbudowany system i oddała do ich dyspozycji poważne środki pieniężne.

W odniesieniu do drugiej wojny światowej proponuje autor bardzo ważną cezurę — datę kląski pod Stalingradem. Wpłynęła ona decydująco na zerwanie z dążeniem do zachowania w komunikatach wojskowych prawdziwej informacji prasowej, zerwała nawet z pozorami wiarygodności.

Praca zakończona jest obszernymi tezami odnoszącymi się do historii prasy niemieckiej. Tezy są równocześnie polemiką z niektórymi dotychczas panującymi poglądami. Już w pierwszej tezie autor atakuje Talcotta Parsonsa za jego dopatrywanie się w procesie rozwojowym środków masowego przekazu (czy raczej społecznej komunikacji) stałego podwyższania się poziomu. W innej tezie powraca do zależności charakteru danego czasopisma od źródła finansów i wskazuje na fenomen ogłoszeniowy jako wpływający najczęściej decydująco na redakcję wbrew jej zapewnieniom o podporządkowaniu się czytelnikom. W pozostałych tezach zwraca uwagę na konieczność konkretnej analizy demokracji i wolności z racji nadawania im różnych znaczeń oraz wyjaśnia czysto praktyczne znaczenie cezury 1945 r., która jego zdaniem — nie rozpoczęła nowego okresu.

Na pewno książka prof. Koszyka nie zwalnia nas od obowiązku opracowania dziejów prasy w języku polskim w państwie niemieckim, ani też od badań nad historią prasy mniejszościowej w Niemczech („Kulturwehr“!), bo pomija on te problemy, ale stworzył ciekawe metodologicznie i przynoszące bogactwo informacji dzieło o ważnym i trudnym okresie dziejów prasy niemieckiej.

Tadeusz Cieślak

Ludomir Smosarski, *Materiały do bibliografii publikacji Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, Warszawa 1976, ss. 473.

Ludomir Smosarski omawiając we wstępie zakres i charakter swojej pracy stwierdza m.in.: „Celem niniejszej bibliografii jest zarejestrowanie publikacji własnych PPR, które ukazały się jako wynik i przejaw działalności partyjnej. Bibliografia obejmuje wydawnictwa samoistne oraz w wyborze publikacje prasy partyjnej, jak również odpowiadające kryteriom doboru publikacje proveniencji partyjnej ogłoszone w prasie niepartyjnej” (s. XII).

Już jednak chronologiczny zasięg pracy, formalnie wyznaczony cezurami powstania PPR i zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego, ujawnia szersze aspiracje autora. Faktycznie bowiem dąży on do zaprezentowania ideologicznego, publicystycznego i organizacyjnego dorobku całego ruchu komunistycznego w Polsce w trzech różnych etapach jego dziejów. Etap pierwszy to zawiązywanie się przedpeperowskich organizacji rewolucyjnych, etap drugi — działalność PPR w konspiracji, etap trzeci — czasy powojennej odbudowy. W ten sposób w kręgu zainteresowań Smosarskiego znalazły się również, choć w ograniczonym zakresie, publikacje Związku Walki Młodych, Gwardii Ludowej, Armii Ludowej, Akademickiego Związku Walki Młodych „Życie”. Uwzględniono również materiały związane z losami i działaniami komunistów poza granicami kraju, jak i w więzieniach i obozach niemieckich.

Pod względem typu zarejestrowanych materiałów bibliografia zawiera opublikowane w czasopismach lub jako druki samoistne dokumenty centralnego i terenowego aparatu PPR, przemówienia i wywiady działaczy partyjnych, enuncjacje Klubu Poselskiego PPR, materiały narad z partiami sojuszniczymi, publicystykę, materiały biograficzne.

Konstrukcja pracy oparta została na podziale chronologiczno-rzeczowym. Całość składa się z siedmiu części. Część A skupia publikacje z okresu konspiracyjnej działalności PPR. W oddzielnym podrozdziale autor prezentuje tutaj także druki konspiracyjnych organizacji rewolucyjnych z lat 1939—1941. Najobszerniejsze i najbardziej rozbudowane części B i C zawierają materiały centralnych i wojewódzkich instancji partyjnych, ilustrują stanowisko PPR wobec spraw społecznych, gospodarczych, kulturalnych, jej postulaty polityki wewnętrznej i zagranicznej, związku z międzynarodowym ruchem komunistycznym, sojuszniczymi stronnictwami politycznymi w kraju, organizacjami młodzieżowymi, ruchem zawodowym, spółdzielczym. Część D skupia materiały organizacji i grup peperowskich pozostających poza granicami kraju po jego wyzwoleniu. W dziale E zgromadzono materiały biograficzne, w dziale F odnotowano pozycje odzwierciedlające stosunek działaczy PPR do tradycji polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego. Odrębną funkcję pełni dział G, który jest bibliografią dokumentów i materiałów PPR opublikowanych w latach 1949—1974.

Praca Smosarskiego ułatwia dotarcie do wielu istotnych materiałów niezbędnych przy badaniu dziejów dorobku PPR. Pewne wątpliwości nasuwa jednakże metoda przeprowadzonej przez autora kwerendy prasowej, a przede wszystkim brak wyraźnego sprecyzowania kryteriów wyboru materiałów prasowych. Jest to zagadnienie tym ważniejsze, iż przy tak rozległej chronologicznie i merytorycznie problematyce, jaką autor chciał objąć, nie sposób zarejestrować wszystkich publikacji.

Zważywszy na przedmiot zainteresowań odrębne oczywiście jest zagadnienie przydatności bibliografii selekcyjnej, do sporządzenia której

Smosarski był zmuszony limitowanymi objętościowo rozmiarami wydawnictwa. Wiadomo bowiem, iż dla odtworzenia poprzez prasę rzeczywistego i precyzyjnego obrazu poglądów i tendencji jakiegokolwiek grupy czy partii politycznej niezbędna jest dokładna analiza daleko wykraczająca poza egzegezę publicystyki, niezbędne jest korelowanie materiałów przeznaczonych dla różnych grup czytelniczych. Prasa, aby stała się wiarogodnym źródłem dociekań historycznych, wymaga niezmiernie żmudnego postępowania krytycznego. Wybranie kilku pozycji publicystycznych dotyczących konkretnego zagadnienia musi więc z konieczności spłycać i upraszczać rzeczywisty jego obraz, eliminować bądź zniekształcać dynamikę zjawisk. Metoda ta praktycznie uniemożliwia śledzenie dyskusji, drogi dochodzenia do poszczególnych sformułowań programowych. Ewidentnym tego przykładem jest sposób potraktowania „polityki kulturalnej i oświatowej, problemów środowisk inteligenckich”. Pod tak szeroko sformułowanym zagadnieniem znajduje się 68 pozycji bibliograficznych. Posłużenie się nimi w żadnym wypadku nie ukáže głębi „boju o trzecią reformę”, jak o programie oświatowym wyraził się wiceminister oświaty Władysław Bieńkowski w 1946 r.; nie nakreśli (choćby ze względu na to, że *gros* zamieszczonych pozycji pochodzi z lat 1947 i 1948) panoramy i ewolucji poglądów na takie zagadnienia, jak rola sztuki w życiu społecznym, stosunek do form artystycznego wyrazu i twórcy wartości kulturalnych, stosunek od spuścizny kulturalnej narodu. W rozdziale tym nie powołano się na przykład ani razu na publikacje „Chłopskiej Drogi”, pominięto więc chłopskiego odbiorcę.

Podobnych szczegółowych zastrzeżeń można oczywiście przytoczyć więcej, ale chodzi tu jedynie o zwrócenie uwagi na niebezpieczeństwa i trudności, jakie rodzi przyjęta zasada selekcji materiałów. Przyczyniła się ona w znacznym stopniu do ograniczenia przydatności bibliografii, która wydaje się być użyteczna we wstępnym etapie postępowania badawczego bądź przy powierzchownym, zarysowanym spojrzeniu na poszczególne problemy. Sposób prezentacji materiałów nie uprawnia też do wnioskowania negatywnego, sprowadzającego się do stwierdzenia, iż w danym piśmie konkretną problematyką nie zajmowano się. Nie zwalnia więc od dokładnej kwerendy prasowej przy podejmowaniu badań szczegółowych.

Pewne zastrzeżenia wzbudza również lektura pozycji bibliograficznych dla okresu 1939—1941. Biorąc pod uwagę szczupłość zebranego materiału można żywić wątpliwości co do potrzeby zamieszczenia tego podrozdziału. Dyskusyjne i, jak sądzę, metodologicznie niesłuszne jest ahistoryczne zaszerogowanie do tego fragmentu pracy pozycji o charakterze wspomnieniowym, powstałych w latach późniejszych. W wielu wypadkach powinny one znaleźć się w rozdziale o tradycjach polskiego ruchu robotniczego. Ta ostatnia uwaga odnosi się zresztą do całego działu A.

Cenne i ułatwiające postępowanie badawcze byłoby wzbogacenie oma-

wianej pozycji informacjami o miejscu przechowywania zarejestrowanych materiałów i stopniu ich kompletności w poszczególnych zbiorach bibliotecznych. W wielu bowiem przypadkach autor dotarł do pozycji unikalnych, trudno dostępnych czy rozproszonych. Poszerzenie warstwy erudycyjnej pracy uprzystępniloby ją zwłaszcza tym czytelnikom, którzy profesjonalnie nie zajmują się badaniami naukowymi, a w bibliografii szukać będą pomocy w działalności oświatowej lub popularyzatorskiej.

Daria Nałęcz

Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej, pod redakcją J. Centkowskiego, A. Słomkowskiej i in., z. 1—8, Warszawa 1971—1976.

W drugiej połowie 1970 r. powołany został w Instytucie Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego Zespół Naukowo-Badawczy Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej pod kierunkiem doc. dr hab. Aliny Słomkowskiej. Roczny okres pracy Zespołu uwieńczony został wydaniem w 1971 r. pierwszego zeszytu *Materiałów pomocniczych*. Kolejne zeszyty ukazywały się: w 1973 r. — zeszyt 2, w 1974 r. — zeszyty 3 i 4, w 1975 r. — zeszyt 5, w 1976 r. — zeszyty 6, 7 i 8.

W przygotowaniu naukowym materiałów obok J. Centkowskiego i A. Słomkowskiej brali także udział: Jacek Wegner (zeszyt 1), Bogdan Tuszyński (zeszyt 3), Andrzej Jaworski (zeszyty 6 i 7) oraz Kazimiera Targalska (zeszyt 7). W oparciu o analizę częstotliwości wydawania należy je zakwalifikować do wydawnictw ciągłych.

Materiały pomocnicze wydane zostały z myślą o studentach dziennikarstwa. Mają one w pewnym sensie zastąpić podręcznik, lektury i inne pomoce naukowe do historii dziennikarstwa Polski Ludowej, niezbędne przy prowadzeniu zajęć z tego przedmiotu.

Uwzględniając powyższe założenia chciałbym w recenzji określić wartości dydaktyczne wydawnictwa, jego przydatność w prowadzeniu ćwiczeń i seminariów z historii dziennikarstwa prasowego, a nie w ogólnym pojęciu dziennikarstwa. Odczuwa się bowiem w pewnym sensie brak zgodności w relacji: tytułatura wydawnictwa — jego zawartość treściowa. Uwzględniając specjalistyczny charakter materiałów w zestawieniu ze współczesnym technologicznym zróżnicowaniem dziennikarstwa wydaje się bardziej właściwy dla wydawnictwa tytuł: *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa prasowego Polski Ludowej* lub też *Historia prasy Polski Ludowej. Materiały pomocnicze*. Biorąc jednak pod uwagę brak sprecyzowanego stanowiska dotyczącego się przedmiotu i zakresu prasoznawstwa w ogóle, propozycję tę należy traktować jako drugorzędną uwagę natury warsztatowej.

Osiem zeszytów (wymienne nazywanych przez edytora tomami —